

INKLYUZIV TA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI

Mamatova Dilfuza Isomiddinovna

*Navoiy viloyat Navoiy shahar 17-umumta'lim
maktabi maxsus pedagogi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida didaktik o'yinlarning pedagogik ahamiyati, ularning o'quvchilarning bilish faolligi, ijtimoiy moslashuvi hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni yoritib beriladi. Inklyuziv ta'lim jarayonida alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalarni umumiy ta'lim muhitiga samarali integratsiya qilishda didaktik o'yinlardan foydalanishning metodik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'yin texnologiyalarining o'quv motivatsiyasini oshirish, hamkorlik muhitini shakllantirish va individual yondashuvni ta'minlashdagi imkoniyatlari ilmiy-pedagogik jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, didaktik o'yinlar, pedagogik texnologiyalar, alohida ta'lim ehtiyojlari, o'quv motivatsiyasi.*

Mustaqil O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish hamda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni jamiyat hayotiga faol jalb etish, ularning sifatli ta'lim olishini ta'minlash masalasi so'nggi yillarda muhim pedagogik vazifa sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni (2022-yil 28-yanvar)[1]da inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish, nogironligi bo'lgan bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish ustuvor vazifalar qatoriga kiritilgan. Shuningdek, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning yangi tahriri (2020-yil)[2]da har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim tashkil etish, inklyuziv yondashuvni ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich joriy etish zarurligi alohida ta'kidlangan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan qararlari asosida umumta'lim maktablarida maxsus pedagoglar faoliyati yo'lga qo'yilib, ta'lim jarayoniga innovatsion metodlar, jumladan, didaktik o'yin texnologiyalarini qo'llash amaliyoti kengaymoqda. Didaktik o'yinlar inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtirish, ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish hamda o'zaro hamkorlik muhitini shakllantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirish, ularning psixologik moslashuvi va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois inklyuziv ta’limda didaktik o‘yinlarning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va amaliy tajriba asosida yoritish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan ushbu jarayonlarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil etiladi.

Inklyuziv ta’lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning asosiy maqsadi barcha bolalar, jumladan alohida ta’lim ehtiyojiga ega o‘quvchilarni umumiy ta’lim jarayoniga to‘liq jalb etish, teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish hamda ularning shaxsiy rivojlanishini ta’minlashdan iboratdir. Inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilar o‘rtasida individual farqlar tabiiy holat sifatida qabul qilinadi va ta’lim jarayoni har bir bolaning psixologik, fiziologik hamda intellektual imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etiladi[3]

Pedagogika nazariyasiga ko‘ra, o‘yin faoliyati bolaning yetakchi faoliyati hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf va maxsus ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning bilim olish jarayonini tabiiy va qiziqarli shaklga keltiradi. Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchi majburlashsiz, emotsional qulay muhitda yangi bilimlarni egallaydi. Bu esa inklyuziv ta’limda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki alohida ehtiyojga ega bolalarda motivatsiya va diqqatni barqaror saqlash ko‘pincha murakkab jarayon hisoblanadi.

Didaktik o‘yin — bu o‘qitish maqsadiga yo‘naltirilgan, ma’lum qoidalar asosida tashkil etiladigan ta’limiy faoliyat turi bo‘lib, unda bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar o‘yin jarayonida shakllantiriladi. Inklyuziv ta’lim sharoitida didaktik o‘yinlar quyidagi vazifalarni bajaradi:

- o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi;
- nutq va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantiradi;
- ijtimoiy moslashuvni kuchaytiradi;
- o‘zaro hamkorlik va tolerantlikni shakllantiradi;
- psixologik to‘siqlarni kamaytiradi[4]

Masalan, nutqida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar bilan “So‘zni top”, “Rasmni tasvirla”, “Kim tez aytadi?” kabi didaktik o‘yinlardan foydalanish ularning lug‘at boyligini kengaytirish va erkin muloqotga kirishishiga yordam beradi. Diqqat yetishmovchiligi kuzatiladigan bolalarda esa harakatli o‘yin elementlari qo‘shilgan topshiriqlar dars samaradorligini oshiradi.

Pedagogik tajribalar asosida didaktik o‘yinlarni bir necha guruhlarga ajratish mumkin:

1. **Kognitiv o‘yinlar** – bilimni mustahkamlashga xizmat qiladi (masalan, kartochkali savol-javob, mantiqiy o‘yinlar).

2. **Kommunikativ o‘yinlar** – nutq va muloqotni rivojlantiradi (rol o‘yinlari, dialog mashqlari).

3. **Sensor-motor o‘yinlar** – harakat va sezgi rivojiga yordam beradi (rang ajratish, shakl topish o‘yinlari).

4. **Ijtimoiy moslashuv o‘yinlari** – jamoada ishlashni o‘rgatadi (guruhli topshiriqlar, hamkorlik o‘yinlari).

Amaliy tahlil (Maktab tajribasi asosida)

Muallif pedagogik faoliyatida didaktik o‘yinlardan samarali foydalanish ijobiy natijalar berayotganligi kuzatilmoqda. Inklyuziv sinflarda o‘yin texnologiyalarini qo‘llash orqali:

- o‘quvchilarning darsga qiziqishi oshgani;
- passiv o‘quvchilarning faolligi kuchaygani;
- ijtimoiy moslashuv darajasi yaxshilangani;
- tengdoshlar bilan muloqot ko‘nikmalari rivojlangani aniqlangan.

Masalan, matematika darslarida “Sonni top”, “Matematik domino” o‘yinlari orqali alohida ehtiyojli o‘quvchilar hisoblash jarayoniga faol jalb etilgan. Ona tili mashg‘ulotlarida esa rolli o‘yinlar nutqiy faollikni oshirishda samarali natija bergan. Kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilarning emotsional holati barqaror bo‘lib, bilimlarni o‘zlashtirish darajasi yuqoriroq bo‘ladi.

Ilmiy-pedagogik tadqiqotlar inklyuziv ta’limda o‘yin texnologiyalari differensial yondashuvni ta’minlashini ko‘rsatadi. Har bir o‘quvchi o‘z imkoniyati darajasida faol qatnashadi, bu esa teng ta’lim muhitini shakllantiradi. Didaktik o‘yinlar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ijobiy psixologik muhit yaratib, ta’lim jarayonini insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, inklyuziv ta’limda didaktik o‘yinlar nafaqat o‘qitish vositasi, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivoji, ijtimoiy integratsiyasi va mustaqil fikrlashini shakllantiruvchi samarali pedagogik texnologiya sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim tizimi jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta’minlash, har bir bolaning ta’lim olish huquqini ro‘yobga chiqarish hamda shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yo‘nalish hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida didaktik o‘yinlardan foydalanish o‘quv jarayonini samarali tashkil etishning innovatsion usullaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, didaktik o‘yinlar alohida ta’lim ehtiyojiga ega o‘quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularning psixologik moslashuvi, nutqiy rivoji hamda ijtimoiylashuv jarayonini jadallashtirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. O‘yin faoliyati orqali o‘quvchilar o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon etadi, jamoada ishlash, muloqot qilish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini egallaydi.

Demak, inklyuziv ta’limda didaktik o‘yinlardan tizimli va maqsadli foydalanish zamonaviy pedagogikaning muhim talabi bo‘lib, u barkamol, faol va ijtimoiy moslashgan shaxsni tarbiyalashning samarali omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi PF–60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Yangi tahrir. 2020-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarorlari.
4. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2017.
5. Yuldashev J., Xudoyberdiyev M. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.